

Rättighetsdialoger

Västerbotten

Länsstyrelsen
Västerbotten

**YOUTH
UP NORTH**

Inledning

Unga är inte framtiden – de är en del av samhället här och nu. Enligt det nationella ungdomspolitiska målet ska unga ha makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Trots det visar både forskning och ungas egna erfarenheter att många unga upplever att beslut fattas långt från deras vardag, och att deras perspektiv sällan tas tillvara i frågor som påverkar deras liv.

För att förändra detta krävs mer än ambitioner. Det krävs strukturer där unga ges verkligt utrymme att uttrycka sina erfarenheter, formulera sina perspektiv och bidra till utvecklingen av sina lokalsamhällen.

Mot denna bakgrund har Youth 2030 Movement, i samverkan med Länsstyrelsen Västerbottens län, genomfört rättighetsdialoger med unga i länet. Syftet har varit att stärka ungas ställning som rättighetsbärare och att bidra med kunskap om hur ungas rättigheter och livsvillkor upplevs i praktiken – som ett underlag för ett mer rättighetsbaserat och långsiktigt arbete med ungas delaktighet och inflytande.

Linda Tjälldén
Regionchef Norra Sverige Youth Up North
Youth 2030 Movement

Avsiktsförklaring mellan Youth 2030 Movement och Länsstyrelsen i Västerbottens län

Avsiktsförklaringen mellan Youth 2030 Movement och Länsstyrelsen i Västerbottens län syftar till att stärka ungas delaktighet i demokratin och bidra till ett mer systematiskt och långsiktigt arbete med ungas inflytande i länet. Samverkan utgår från en gemensam ambition att ta tillvara ungas perspektiv och erfarenheter som en resurs i samhällsutvecklingen, särskilt i landsbygdsområden.

Målet med samverkan är att skapa strukturer för kunskapsutbyte och gemensamt lärande, där erfarenheter och resultat från Youth Up North kan spridas och användas i Länsstyrelsens och andra aktörers arbete. Genom dialoger med unga och kontinuerlig samverkan ska samarbetet bidra till ökad kunskap om ungas livsvillkor, identifiera utvecklingsbehov och stärka förutsättningarna för att integrera ungas perspektiv i offentliga beslutsprocesser.

Avsiktsförklaringen utgör därmed en grund för att säkerställa att de metoder, lärdomar och erfarenheter som utvecklas inom Youth Up North kan bidra till långsiktig samhällsutveckling och fortsatt arbete med ungas delaktighet på lokal och regional nivå.

Bakgrund

Youth 2030 Movement är en ideell förening som arbetar nationellt för att stärka ungas inflytande i alla delar av det svenska samhället. Vårt arbete tar sin utgångspunkt i den statliga ungdomspolitiken, där staten slår fast att unga mellan 13 och 25 år ska ha makt att forma sina liv och ges reella möjligheter till inflytande över samhällsutvecklingen. Unga beskrivs där som en rättighetsbärande grupp och som en central resurs för ett demokratiskt, hållbart och jämlikt samhälle.

Youth Up North

Inom ramen för detta arbete driver Youth 2030 Movement satsningen Youth Up North, en flerårig insats med fokus på att stärka ungas delaktighet och inflytande i landsbygdskommuner i norra Sverige. Satsningen genomförs i samverkan med kommuner och regionala aktörer och syftar till att bygga långsiktiga strukturer för ungas inflytande samt att konkretisera ett rättighetsbaserat arbetssätt i lokal och regional utveckling.

Samtidigt visar både forskning och ungas egna erfarenheter att detta mål inte alltid förverkligas i praktiken. Många unga upplever att beslut fattas långt från deras vardag och att deras perspektiv sällan får genomslag i frågor som rör utbildning, mobilitet, arbete och fritid – särskilt i landsbygds- och inlandskommuner där strukturella och ekonomiska förutsättningar skiljer sig från större orter.

Samtidigt visar nationella uppföljningar att ungas upplevelse av inflytande är begränsad. Endast 12 procent av unga uppger att de upplever att de kan påverka beslut i sin kommun.¹ Vidare uppger bara 40 procent av unga att de tror att de som bestämmer lyssnar och bryr sig om människors förslag och åsikter, och unga upplever i lägre utsträckning än vuxna att de har goda möjligheter att föra fram sina egna åsikter.²

Skillnader framträder även mellan stad och landsbygd. Unga på landsbygden uppger i lägre grad social inkludering,³ har lägre politiskt intresse,⁴ och uttrycker större misstro mot politiker.⁵ Samtidigt visar tidigare uppföljningar att endast hälften av landets kommuner för dialog med unga i beslut som särskilt rör unga.⁶

Mot denna bakgrund har Youth 2030 Movement, i samarbete med Länsstyrelsen Västerbottens län, genomfört rättighetsdialoger i **Vindeln, Sorsele** och **Åsele** under 2025.

---

¹ (MUCF, Ung idag)

² (MUCF, Ung idag 2024:2)

³ (MUCF, Fokus 18)

⁴ (MUCF, Fokus 21)

⁵ (Göteborgs Universitet)

⁶ (MUCF, Fokus 19)

Syftet med rättighetsdialogerna har varit att skapa strukturerade forum där barn och unga ges möjlighet att beskriva hur deras rättigheter upplevs i praktiken, stärka deras kunskap om sin roll som rättighetsbärare och synliggöra hur rättigheter omsätts eller brister i deras vardag.

Genom dialogerna kompletteras befintlig statistik med kvalitativa perspektiv från ungas egna erfarenheter. Samtidigt skapas ett konkret underlag för kommuner och länsstyrelser att utveckla ett mer systematiskt och långsiktigt rättighetsbaserat arbete.

Metoden fungerar därmed både kunskapshöjande för deltagande unga och som ett verktyg för kvalitativ datainsamling och utvecklingsstöd för berörda aktörer.

Metod

Metoden är en vidareutveckling av rättighetsdialogerna som länsstyrelserna i Norrbotten och Västerbotten genomför med organisationer inom det civila samhället. Syftet är att stärka ungas ställning som rättighetsbärare och bidra till ett mer rättighetsbaserat arbetssätt i kommuner och regioner. Metoden utgår från barnkonventionen och principen att unga inte enbart är mottagare av insatser, utan aktörer med rätt att uttrycka sina erfarenheter och påverka frågor som rör deras liv.

Dialogerna genomförs som strukturerade workshops i ungas egna miljöer, exempelvis i skolor eller på fritidsgårdar. Syftet är att skapa ett tryggt sammanhang där unga får reflektera över sina rättigheter i relation till sin vardag, identifiera hinder och formulera förslag till förändring.

Upplägget kombinerar kortare kunskapshöjande moment med dialogbaserade övningar, såsom värderingsövningar, samtal i mindre grupper och gemensamma prioriteringar. Genom dessa moment får unga möjlighet att sätta ord på sina erfarenheter, beskriva nuläget och lyfta utvecklingsbehov.

Metoden bygger på en maktmedveten och deltagarbaserad ansats där ungas perspektiv utgör utgångspunkt för dialogen. Resultaten dokumenteras och sammanställs som kvalitativt underlag till kommuner och Länsstyrelser, med syfte att bidra till ökad kunskap om ungas livsvillkor och stärka det långsiktiga arbetet med ungas rättigheter och inflytande.

Rättighetsdialogerna fungerar därmed både som en demokratistärkande insats för deltagande unga och som ett konkret verktyg för att utveckla ett mer rättighetsbaserat arbetssätt i offentlig verksamhet.

Resultat

Genomförande och deltagare

I **Vindeln** genomfördes en idéverkstad med elever i årskurs 5–6. Totalt deltog 12 elever. Samtliga deltagare var bosatta i Vindelns kommun. Uppgifter om könsfördelning och övrig demografi har inte dokumenterats.

I **Sorsele** genomfördes en rättighetsdialog med 10 ungdomar födda mellan 2008 och 2011. Gruppen bestod av 7 flickor och 3 pojkar. Samtliga deltagare var bosatta i Sorsele kommun.

I **Åsele** genomfördes en rättighetsdialog med 12 ungdomar från årskurs 6–8 (klass 6: 1 elev, klass 7: 8 elever, klass 8: 3 elever). Gruppen bestod av 10 pojkar och 2 flickor. Fyra deltagare hade föräldrar som inte är födda i Sverige. Majoriteten av deltagarna är födda i Åsele, medan några har flyttat till kommunen och är bosatta där idag.

Delaktighet och bemötande

Frågan om att bli lyssnad på återkom i samtliga dialoger.

I Vindelns uppgav majoriteten att de upplever att vuxna lyssnar på dem, men att samtal ibland skjuts upp och inte alltid följs upp. Det finns en upplevelse av att vuxna är lyhörda i stunden, men att återkoppling och konkret handling inte alltid sker.

“Jag blir alltid lyssnad på, men vuxna säger oftast att de ska göra saker men glömmer bort det” - ungdom i Vindelns

“Känns som att jag måste bete mig på ett visst för att dom (red vuxna) ska lyssna” ungdom i Sorsele

I Sorsele beskriver flera ungdomar att deras åsikter tas på allvar i vissa sammanhang, men mer sällan i större eller övergripande frågor. Det uttrycks en frustration över att ungas perspektiv inte alltid får genomslag i beslut som påverkar deras vardag.

“Vuxna slätar över hur vi känner” ungdom i Sorsele

Sammantaget framträder ett mönster där unga efterfrågar tydlig återkoppling. Delaktighet upplevs inte enbart som möjligheten att uttrycka sin åsikt, utan också som att få återkoppling och förstå hur synpunkter tas vidare.

Skola och utbildning

I Vindeln upplever majoriteten att skolan fungerar väl och att närheten till skolan är en styrka. Relationer till lärare och kamrater lyfts som särskilt betydelsefulla. Samtidigt uttrycks oro inför övergången till högstadiet och behovet av pendling.

I Åsele deltog elever från både mellanstadiet och högstadiet, vilket gav perspektiv från flera åldersgrupper. Skolfrågor berör både undervisningens kvalitet och skolans roll som social mötesplats.

I Sorsele kopplas utbildning tydligt till ekonomiska och geografiska förutsättningar. Möjligheten att välja gymnasium påverkas av familjens ekonomi och avstånd till andra orter. För ungdomar bosatta utanför centralorten kan pendling vara svår eller inte möjlig, vilket innebär att flytt kan bli nödvändig redan i tonåren. Det lyfts också utmaningar kopplat till likabehandling.

“I skolan blir inte alla lika behandlade” ungdom i Sorsele

“Högljudda killar får ofta skulden även om det inte är dom som har gjort någonting” ungdom i Sorsele

Utbildning framstår som centralt för framtiden, men också som något som i vissa fall innebär att lämna hemorten.

Ekonomi, arbete och framtid

Ekonomi är ett genomgående tema i dialogerna, särskilt i Sorsele. Unga beskriver hur familjens ekonomiska situation påverkar möjligheten att delta i fritidsaktiviteter, välja utbildning och planera framtiden.

En deltagare i Sorsele beskrev situationen som att *“det är inte säkert att man kan välja det man vill om det är för långt bort.”*

Extra- och timjobb uppfattas som viktiga för att skapa självständighet och ansvar. Flera uttrycker en vilja att arbeta för att tjäna egna pengar och bidra till hushållet.

Samtidigt upplever många att deras drömyrken inte finns i hemkommunen. För flera ungdomar innebär framtidsdrömmar att flytt framstår som nödvändig, vilket kopplas till ekonomiska och praktiska hinder

Fritid och mötesplatser

Skillnader mellan centralort och omkringliggande byar är tydliga.

I Vindeln upplever de som bor i byn att fritidsutbudet är relativt gott, medan de som bor utanför beskriver mer begränsade möjligheter och ett beroende av skjuts från föräldrar för att delta i aktiviteter.

I Sorsele beskrivs fritiden i stor utsträckning som självgående och socialt orienterad, där vänner och EPA-kultur spelar en central roll. Samtidigt upplevs fritidsutbudet som begränsat i variation.

“Det finns alltid något att göra” ungdom i Sorsele

Transportmöjligheter framstår som avgörande för tillgång till fritidsaktiviteter. Avsaknad av bil eller fungerande transportlösningar kan leda till begränsad delaktighet. För unga som bor utanför centralorten kan geografiska avstånd och beroendet av skjuts påverka möjligheten att delta i aktiviteter och dialoger.

Deltagare från Åsele uttrycker: *“Den enda gången jag får veta att möjligheten finns är via kompisar eller skolan. Svårt att kunna vara med och ta sig till Åsele om inte föräldrarna är hemma och kan skjutsa.*

Deltagare från Åsele uttrycker: *“Den enda gången jag får veta är via kompisar eller skolan. Svårt att kunna vara med och ta sig till Åsele om inte föräldrarna är hemma och kan skjutsa.*

Stöd och psykisk hälsa

I Sorsele uppger flera ungdomar att stöd finns tillgängligt i form av kurator, familj och vänner. Samtidigt beskrivs en hög tröskel för att faktiskt söka hjälp.

Det finns en efterfrågan på lågtröskelstöd och möjlighet att tala med någon utanför den egna vardagsmiljön. Tillgång till stöd handlar därmed inte enbart om att resurser finns, utan också om tillit och trygghet i att använda dem.

Flera deltagare uttryckte att dialogen i sig haft betydelse, exempelvis genom att *“det känns bättre då man vet att folk lyssnar på en.”*

Analys

Sammanställningen visar att ungas livsvillkor i Västerbotten formas i ett tydligt samspel mellan geografiska och ekonomiska faktorer. Avstånd till skola, fritidsaktiviteter och arbetsmöjligheter, liksom tillgång till fungerande transportlösningar, påverkar ungas faktiska handlingsutrymme i vardagen. Rättigheter som på ett formellt plan är lika för alla får därmed olika praktiska förutsättningar beroende på bostadsort och familjens resurser. Detta innebär att jämlikhet i rättighetsperspektiv inte enbart är en fråga om lagstiftning, utan om hur strukturella villkor omsätts i ungas vardag.

Ett genomgående tema i samtliga dialoger är frågan om delaktighet och återkoppling. Unga beskriver att de ofta får möjlighet att uttrycka sina åsikter, men att det saknas tydlighet kring hur synpunkter tas vidare och vilka konsekvenser de får. Skillnaden mellan att bli hörd och att få genomslag framträder som central. Detta pekar på ett strukturellt glapp mellan dialog och

beslutsprocesser, där inflytande riskerar att upplevas som symboliskt snarare än reellt om återkoppling och uppföljning uteblir.

Ekonomins betydelse återkommer i flera teman och fungerar som en underliggande struktur i ungas resonemang. Familjens ekonomiska situation påverkar möjligheten att delta i fritidsaktiviteter, välja utbildningsväg och planera för framtiden. Ekonomiska villkor påverkar även graden av självständighet och handlingsutrymme, exempelvis i relation till möjligheten att flytta för studier eller ta del av aktiviteter utanför hemorten. Ekonomiska skillnader riskerar därmed att förstärka geografiska skillnader inom länet och påverka hur jämlikt olika rättigheter kan realiseras i praktiken.

Samtidigt visar deltagarnas återkoppling att själva dialogformen har ett värde i sig. Flera uttrycker att det varit betydelsefullt att få diskutera frågor som rör deras vardag och att känna sig lyssnade på. Dialogerna synliggör därmed ungas perspektiv och bidrar med kvalitativa insikter om hur rättigheter upplevs i praktiken. Samtidigt tydliggör materialet att dialog i sig inte är tillräckligt för att stärka ungas inflytande. För att delaktigheten ska bli reell krävs strukturer som säkerställer återkoppling, ansvarsfördelning och långsiktig uppföljning.

Slutsatser

Genom dialogtillfällena har vi tydligt märkt att ungas roll som rättighetsbärare har stärkts, vi som organisation har också blivit stärkta genom dialogerna i att möta unga utifrån ett rättighetsperspektiv. Genom arbetet har Youth Up North stärkts och vi har genom dialogerna och framtagandet av underlagen kunnat sprida vidare metoderna som har arbetats fram. Metoderna är nu en del av det metodbibliotek som tillgängliggjorts för alla projekt i föreningen.

Rättighetsdialogerna visar tydligt att unga i Västerbotten vill vara delaktiga i frågor som rör deras vardag och framtid. Det finns ett starkt engagemang och en vilja att bidra till utvecklingen av sina lokalsamhällen. Samtidigt framgår att delaktighet inte enbart handlar om att få säga sin åsikt, utan om att bli tagen på allvar. Det handlar om att få återkoppling, att förstå hur beslut fattas och att se att det man lyfter kan göra skillnad.

Materialet synliggör också att rättigheter inte upplevs lika i praktiken. Geografiska avstånd, tillgång till transport och familjens ekonomiska förutsättningar påverkar ungas möjligheter att ta del av utbildning, fritid och arbete. Rättigheter formas därmed i mötet mellan politiska beslut och ungas faktiska livsvillkor.

Dialogerna visar att skolan, fritiden och andra sociala sammanhang spelar en avgörande roll. Det är här unga möter samhället i praktiken och det är här deras möjligheter att känna tillhörighet, trygghet och framtidstro formas. När dessa arenor fungerar väl stärks ungas handlingsutrymme. När de begränsas riskerar också ungas inflytande att begränsas.

Sammantaget visar rättighetsdialogerna att unga inte saknar vilja att påverka, men att det krävs strukturer som tar tillvara deras perspektiv. De erfarenheter som framkommer bidrar med viktig kunskap om ungas livsvillkor i Västerbotten och utgör ett konkret underlag för fortsatt arbete. För att det nationella ungdomspolitiska målet ska bli verklighet behöver ungas perspektiv inte bara efterfrågas, utan också tas vidare och omsättas i praktiken.